

І. Каракаш,

професор, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Заслужений юрист України

К. Григор'єва,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СЕЛА*

Сучасні процеси, що відбуваються в сільській місцевості (скорочення чисельності сільського населення, зростання безробіття, трудова міграція, знищення сільської поселенської мережі, стійка тенденція до збільшення розриву між рівнями життя сільського і міського населення тощо), мають визначати важливі напрями державної аграрної політики. Адже створення належних умов для проживання на сільських територіях не тільки сприятиме відродженню селянства, а й стане запорукою продовольчої безпеки країни та її економічної незалежності. На жаль, розпорошеність законодавства у сфері соціального розвитку сучасного українського села, наявність у ньому численних колізій і прогалин та його декларативний зміст призводять до ускладнення правового регулювання зазначених відносин. У таких умовах особливий науковий інтерес викликають дослідження, спрямовані на вирішення соціальних проблем розвитку сільських територій, поліпшення якості життя сільського населення та посилення його соціальної захищеності. Саме такою є спрямованість та призначення монографії кандидата юридичних наук, доцента кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України Гафурової Олени Вікторівни «Соціальний розвиток села в

Україні: теорія та практика правового регулювання». Актуальність і своєчасність рецензованої наукової праці суттєво підвищується з урахуванням «забутості» проблем правового регулювання розвитку сучасного села та недостатнього рівня доктринальної розробки вказаної проблематики.

Структуру монографії О. В. Гафурової зумовили складність та багатогранність обраної тематики. Тим не менш, переходячи від загального до конкретного, коли наступні розділи все більшою мірою конкретизують положення попередніх, авторка змогла з усією повнотою розкрити проблематику дослідження. Науковцем проведено теоретико-правовий аналіз правовідносин соціального розвитку села, розроблено цілісну концепцію їх регулювання на засадах соціальної справедливості, визначено місце інституту соціального розвитку села в системі аграрного права як правової галузі та встановлено рівень закріплення правових гарантій щодо пріоритетності соціального розвитку села.

На етапі визначення теоретико-методологічних засад дослідження (розділ 1) О. В. Гафуровою доведено, що роль аграрного права має полягати в забезпеченні належного правового регулювання не тільки відносин, пов'язаних з організацією сільськогосподарського виробництва, а й відносин соціального роз-

* Рецензія на монографію О. В. Гафурової «Соціальний розвиток села в Україні: теорія і практика правового регулювання» // За заг. ред. В.М. Єрмоленко. – К.: 2014. – 480 с.

витку села. При цьому такі правовідносини мають розглядатися як невід’ємна й обов’язкова складова предмета аграрного права.

Авторка обґрунтовано дійшла висновку, що соціальний розвиток села безпосередньо пов’язаний із питаннями збереження сільської поселенської мережі. До змісту останнього поняття, за пропозицією дослідниці, слід включати і заходи щодо сприяння зайнятості сільського населення, зокрема, шляхом державної підтримки розвитку підприємництва, особистих селянських господарств, а також сільського (зеленого) туризму. Важливим є збереження існуючих об’єктів соціальної сфери на селі та облаштування сільських територій (забезпечення транспортного сполучення та зв’язку, вдосконалення інженерної інфраструктури, розвиток житлового будівництва та комунального господарства). Соціальний розвиток села, переконливо доводить авторка, має бути спрямований на поліпшення умов праці та відпочинку, підвищення рівня медичного обслуговування, фізичної культури і спорту, а також культурно-дозвільної діяльності, забезпечення належного рівня освітніх послуг та підготовки кадрів для села, поліпшення побутового та торговельного обслуговування сільського населення.

Обґрунтованою вбачається думка дослідниці про необхідність системного вдосконалення правового регулювання відносин соціального розвитку села шляхом прийняття низки законів, а саме: Аграрного кодексу України, Закону України «Про соціальний розвиток села» із сучасним змістом та законів, спрямованих на врегулювання окремих видів вищезазначених відносин, зокрема «Про сільський туризм», «Про сільську поселенську мережу» тощо. Зважаючи на завершення терміну дії Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1158, та необхідність забезпечення пріоритетності даного напрямку в соціально-економічній політиці держави, слушною є пропозиція щодо прийняття

«Загальнодержавної програми соціального розвитку сільських територій», яка б мала довгостроковий період виконання, здійснювалася центральними та місцевими органами виконавчої влади і затверджувалася на рівні Закону України.

Другий розділ дослідження присвячений проблемі правового регулювання реалізації соціально-економічних та культурних прав селян. Тут заслуговує на підтримку твердження О. В. Гафурової, що концептуальним підґрунтям соціального розвитку села має стати принцип соціальної справедливості, дотримання якого сприятиме забезпеченню реалізації вказаних прав сільського населення. На жаль, в умовах перманентної нестачі коштів у державному та місцевих бюджетах основний тягар вирішення соціальних проблем села покладається на сільськогосподарські підприємства. У зв’язку з цим авторка звертає особливу увагу на необхідність заохочення суб’єктів господарювання до проведення такої діяльності.

Важливим здобутком науковця є здійснення ґрунтовного аналізу генезису законодавства Європейського Союзу у сфері розвитку сільських територій. На його підставі дослідниця стверджує, що політика сільського розвитку здійснюється завдяки використанню всіх ресурсів, наявних на сільських територіях (людських, природних, історичних тощо). Соціальні аспекти такої політики з часом значно розширилися і включають комплекс заходів, спрямованих на поліпшення якості життя сільського населення, створення соціально рівних умов праці і проживання у міській та сільській місцевості. При цьому особливий акцент у процесі соціальної перебудови сільських територій Європейського Союзу робиться на застосуванні інноваційних технологій у повсякденному житті сільського населення (використання поновлюваних джерел енергії та енергозбереження, забезпечення доступу до новітніх інформаційних технологій, розвиток сільських екологічних поселень тощо).

Звертає на себе увагу і третій розділ монографії, в якому досліджені концеп-

туальні підходи до вирішення проблем розселення на сільських територіях. У ньому авторка розкриває сутність поняття «сільські території» та зазначає, що формування основних напрямів їх державної підтримки має здійснюватися виходячи зі специфіки місцевих умов, їх природного, демографічного, культурного, оздоровчого і рекреаційного потенціалу. Використовуючи комплексний підхід до розв'язання зазначених проблем, О. В. Гафурова пропонує критерії розмежування сільських та міських населених пунктів. Обґрунтовується думка про те, що на державному рівні мають створюватися сприятливі умови для проживання в усіх типах сільських поселень, незалежно від їх розміру та географічного положення. Заслугує на підтримку і позиція науковця щодо необхідності створення умов для заохочення місцевого населення, у т. ч. осіб, для яких ведення сільського господарства не є основним заняттям, до здійснення несільськогосподарських видів діяльності. У зв'язку з цим пропонується внесення змін до Податкового кодексу України. Особливо зазначається необхідність розробки механізму стимулювання власників земельних ділянок сільськогосподарського призначення до здійснення залісення деградованих і малопродуктивних земель.

В останньому розділі монографії досліджуються відносини, що виникають, змінюються та припиняються в процесі облаштування сільських територій. О. В. Гафурова докладно зупиняється на проблемах правового регулювання будівництва житла у сільській місцевості. Важливе місце приділено правовому регулюванню розвитку мережі автомобільних доріг на селі як найважливішої складової інфраструктури, що забезпечує не тільки ефективне функціонування сільськогосподарського виробництва, а й доступ сільського населення до соціальних благ. Стверджується, що основою політики соціального розвитку сільських територій має стати переоцінка значущості праці лікарів, освітян та

працівників культури. З метою заохочення їх до проживання в сільській місцевості авторка пропонує усунути обмеження, встановлені в законодавстві, щодо можливості безоплатного користування житлом з опаленням та освітленням для вказаних категорій працівників. Крім цього, слушною є пропозиція щодо встановлення для них додаткових соціальних гарантій, зокрема надання пільгових довгострокових кредитів для будівництва житла та одноразової матеріальної допомоги молодим спеціалістам тощо.

Водночас необхідно зазначити, що, виділяючи такі групи правовідносин соціального розвитку села, як правовідносини з облаштування сільських територій та правовідносини, що спрямовані на задоволення соціально-культурних потреб селян, дослідниця практично не приділяє уваги розкриттю змісту останніх. Проте висловлене зауваження принципово не впливає на загальну позитивну оцінку рецензованої монографії та її високий науковий рівень.

Узагальнюючи все вищезазначене, необхідно підкреслити, що монографія Гафурової Олени Вікторівни на тему «Соціальний розвиток села в Україні: теорія та практика правового регулювання» є самостійною завершеною науковою працею, в якій розроблено теоретичні засади подальшого формування механізму правового регулювання відносин соціального розвитку села та визначено рівень закріплення правових гарантій щодо пріоритетності соціального розвитку села. На підставі ретельного аналізу аграрного законодавства України, країн Європейського Союзу та інших країн сформульовано теоретичні узагальнення та практичні рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання зазначених відносин. Зважаючи на широке коло питань, які піддані всебічному дослідженню у вказаній науковій праці, вона буде корисною для всіх читачів, хто цікавиться сучасними проблемами розвитку аграрно-правової, земельно-правової та еколого-правової науки.

